

RETRAT N. 16
TERESA MAÑÉ I MIRAVET
(1865-1939)
Joan Micó i Millan

PRESENTACIÓ

Sovint, l'èxit i el reconeixement d'una figura pública ens enlluerna tant que tendim a identificar-la com un element únic i al marge del seu entorn. Sovint, l'emmirationament que ens provoquen les seves accions ens amaga un ventall de realitats que conviuen i perviuen més enllà de la fama. Homes i dones que giren al voltant dels personatges de primera línia i que la memòria, tantes vegades injusta, ens aparta a un segon terme vides tan apassionants i plenes com les que acabem per assumir com a referents.

Com s'explica si no l'oblit que durant anys ha patit la figura de Teresa Mañé, coneguda per ser la mare de Frederica Montseny. Un dona exemplar, jove, que lluità amb tots els seus sentits per les persones per sobre dels conceptes globalitzants. Una dona política que respon al repte del nou segle propiciant nous

valors, que supera els moments difícils amb la convicció de les seves idees, que va més enllà, - sempre més enllà - en la seva inescapable tasca per la transformació social. Una dona intel·lectual que no es rendeix ni claudica en el món de les idees.

Teresa Mañé és el clar signe identificatiu de l'experiència vital de la política. Una família dedicada en cos i ànima a la política, a la transmissió de les idees i la construcció permanent de nous instruments per l'evolució social. La seva figura ens permet avui reivindicar, més enllà de les modes passatgeres, la política com a servei a la comunitat. És per això, que Teresa Mañé ha de ser - ho és ja - un referent per a la nostra generació.

La seva retirada de la primera línia política no va canviar en res el seu pensament ni la seva lluita i, amb la intel·ligència que la va caracteritzar, va expressar les seves idees a través de la seva filla. L'exili i la mort en temps de guerra ens va furtar que la ciutat, un cop més, s'enriquís amb el coneixement i l'experiència. No permetem, doncs, que aquest exili esdevingui costum i desmemòria. Ara és el moment. Una vida apassionant que ens ha d'esperonar per lluitar en un nou segle apassionant.

SIXTE MORAL I REIXACH
ALCALDE DE VILANOVA I LA GELTRÚ

INTRODUCCIÓ

Teresa Mañé va ser una dona vilanovina que va viure amb la il·lusió de millorar les condicions de vida dels obrers, que va lluitar pel reconeixement del paper de la dona i que va treballar de manera compromesa en el camp de l'educació, tot defensant la igualtat i la llibertat.

Teresa Mañé és un personatge que calia rescatar de l'oblit. Joaquim Micó ho fa amb encert en aquest breu retrat, on, malgrat la forçosa brevetat, proporciona una visió profunda i objectiva d'aquesta dona que hauria de gaudir del reconeixement dels seus conciutadans.

Actualment l'Escola d'Adults de Vilanova porta el seu nom, i ho fa amb orgull perquè se sent identificada en gran mesura amb la trajectòria d'aquesta dona que va crear la primera escola laica a la nostra ciutat, que va oferir classes en horari nocturn per tal que poguessin assistir-hi els obrers. D'alguna manera, va ser la pionera de l'educació d'adults a Vilanova; així podem dir que va ser la nostra predecessora.

La importància d'aquesta dona encara no ha quedat palesa, manquen estudis en profunditat sobre la seva trajectòria ideològica, política i personal. Malgrat això, aquest retrat vol retre-li homenatge i contribuir al reconeixement, que de la seva figura fa la ciutat que la va veure néixer.

Considerem que calen iniciatives com aquesta per tal de valorar i reconèixer la tasca realitzada per aquesta civilitana tan compromesa. Agraïm a l'Ajuntament de Vilanova que hagi volgut recuperar per a la memòria col·lectiva aquest personatge, i a Joaquim Micó l'esforç que ha fet per tal de facilitar-nos una visió objectiva i ben documentada.

ANTONIO RAMÍREZ PÉREZ

Director de l'Escola d'Adults Teresa Mañé

BIOGRAFIA

Són molts els personatges històrics que el temps ha anat abandonant a l'ostracisme de manera immerescuda i fins i tot injusta. S'ha dit massa cops que la història l'escriuen els que guanyen les guerres i el cert és que la memòria col·lectiva tendeix a esborrar qui les va perdre, deixant pels perdedors, en el millors dels casos, un lloc en la literatura o en les hemeroteques. Aquest treball vol ser una petita contribució al rescat de l'oblit d'un d'aquests personatges maleïts per la història, malgrat haver escrit, amb la seva vida i amb la seva obra, alguna de les seves pàgines més brillants. Perquè lluny de qualsevol panegíric Teresa Mañé i Miravet, que signava amb el pseudònim de Soledad Gustavo, fou una dona coherent, lúcida, transcendent i autora d'una

obra prou interessant com per omplir un bon grapat d'articles, llibres i un parell o tres de tesis doctorals. Quin pot haver estat el pecat que ha fet oblidar Teresa Mañé en els llibres d'història? Potser el fet de ser dona en un temps que això implicava feines domèstiques i submissió. O de ser lliure pensadora quan qualsevol desviació del pensament tradicional era considerada insurrecció i pecat. Potser l'oblit ve motivat per l'ombra que sobre ella projecten altres dos grans personatges històrics, Joan Montseny (1), la seva parella, i Frederica Montseny, la seva filla, però la importància històrica de Joan i Frederica no pot excusar ningú de l'ostracisme de Teresa, perquè si bé la seva activitat pública podria haver estat d'un nivell similar o inferior a la dels seus parents (2), el nivell intel·lectual de la Mañé és probablement superior, com demostra l'obra que ens ha deixat (3). Tampoc no podem obviar que Teresa Mañé, a l'igual que Joan Montseny, polemitzà fins i tot amb qui compartia ideologia, així per exemple fou una anarquista molts cops enfrontada als dirigents cenetistes, una universalista que no renunciava a la seva terra i una feminista que defensava les responsabilitats familiars. Aquesta heterodòxia és probablement la responsable que el temps hagi distret el seu record (4).

Però l'oblit històric que pateix la figura de Teresa Mañé/Soledad Gustavo va més enllà del que podríem considerar acceptable per passar a ser sovint un episodi patètic del nostre present historiogràfic. Per exemple l'edició de 1976 de l'Enciclopèdia Catalana contenia un interessant article sobre Teresa Mañé signat per un especialista en la història de l'anarquisme com Pere Grabiell, aquest article ha estat reduït en les successives edicions de l'Enciclopèdia fins a eliminar la signatura de l'autor. Per la seva banda el prestigiós professor de Teoria Social Murray Bookchin, després de recórrer tot l'Estat Espanyol recopilant informació i entrevistant-se amb anarquistes supervivents a la Guerra Civil i de realitzar l'estudi anomenat "Los anarquistas españoles" (Grijalbo, 1980), no cita ni una sola vegada Teresa Mañé, gairebé apareix Joan Montseny de forma testimonial, però és dona la paradoxa que hi apareixen constants esments "d'enemics" de l'anarquisme com ara Gil Robles o Miguel Primo de Rivera.

Tampoc a casa seva Mañé ha tingut més sort, ja que no existeix o només mereix un esment pels molts historiadors i cronistes de Vilanova i la Geltrú, la ciutat on va néixer i on va treballar i escriure en la primera part de la seva vida. Mai un personatge històric local no havia patit una desconsideració com aquesta, més si tenim en compte que només la figura de Francesc Macià (5) podria considerar-se més rellevant. Recentment, però, s'ha començat a reivindicar la seva memòria i fruit d'això l'Escola d'Adults de la Paperera porta el seu nom, s'ha editat un petit opuscle i, finalment, aquest text veu la llum per contribuir al rescat de l'oblit un personatge tant interessant com Teresa Mañé/Soledad Gustavo. És clar que l'oblit d'aquesta pensadora llibertària és extensible a d'altres conciutadans de la mateixa ideologia, perquè també en la postergació més absoluta romanen Joan Ferrer (Ferré segons algunes fonts) o Antoni Sabria, delegats vilanovins al I Congrés de "Solidaridad Obrera" del 1908 i, en el cas de Ferrer, també delegat i destacat ponent durant el congrés constituent de la CNT del 1911, a més d'articulista a diverses publicacions

anarquistes entre les que destaca el "Suplemento de la Revista Blanca" en la seva segona etapa.

Teresa Mañé va estar molt lligada a Vilanova en la primera part de la seva vida, prenent part activa de l'activitat política i social de la ciutat. Hi va néixer el 1865, essent filla dels propietaris de la "Fonda Jardí" (6), establiment molt popular a la Vilanova de l'època. Havent rebut formació cristiana (7), la trobem exercint de mestra amb vint-i-dos anys, a l'escola laica de nenes de Vilanova, impulsada per ella mateixa i el Centre Democràtic Federalista de la ciutat (8). Fou membre de la Confederació de Mestres Laics de Catalunya i a més de Vilanova també obrí escola a Reus. Demostrà en més d'una vegada la seva estimació per Vilanova, i molt especialment en un sentit article publicat al periòdic local "El Vendaval" (9), una publicació vilanovina propera als grups federalistes de la ciutat, on diu referint-se a la capital del Garraf:

"(...) que Villanueva es mi TODO (sic) y por no abandonaros he sufrido lo que no es posible explicar." (...) "Su atmósfera, para mi pura y embriagadora, ha vivificado mi ser y mi inteligencia, ha alumbrado mi espíritu, ha desarrollado mis facultades, ha enternecido mi corazón y ha llenado mi existencia toda, de gratos recuerdos"

Però més enllà de la seva relació amb Vilanova i la Geltrú cal reivindicar Teresa Mañé/Soledad Gustavo per la seva transcendència històrica. Malgrat que és una dada controvertida, aquesta vilanovina fou probablement la primera mestra laica de l'estat Espanyol, a partir d'una campanya de laicització molt anterior a la de Ferrer i Guàrdia; treballà a una de les escoles sense ensenyament religiós fundades per Gabarró i, com queda dit, fou membre de la Confederació de Mestres Laics de Catalunya, fundant escoles a Vilanova i Reus. Sobre les característiques de l'escola vilanovina trobem alguns detalls a "El Vendaval", que ens permeten fer-nos una idea de com era; l'escola es trobava en el número 17 del carrer de Sant Joan, era només per a nenes i es feien classes de dia i de nit, aquestes amb horari de 7 a 9 del vespre i, citem textualment, "a propósito para que los trabajadoras puedan concurrir". L'escola era recolçada econòmicament per un nucli de lliure-pensadors malgrat la militant oposició del clericalisme local, que en defensa de l'ensenyament religiós havia endegat una campanya duríssima en contra de l'ensenyament laic, fins el punt que l'escola va haver de defensar-se a les pàgines del ja citat "El Vendaval"

No han de hacer mella a los padres ciertas propagandas que vienen haciéndose contra los Centros de Instrucción, por lo que respecta a las religiones. Las escuelas laicas no son semilleros ni de fanáticos católicos ni de fanáticos antireligiosos. El maestro enseña y enseñar y despertar la inteligencia de los niños es su misión.

I encara en un altre apartat:

(...) las escuelas laicas, a pesar de que digan lo contrario los reaccionarios, no vienen a fomentar odios, ni a crear divisiones entre ninguna secta o religión o bando político. Estas escuelas están (10) muy por encima de todo

apasionamiento político y de toda lucha religiosa. No son ateas ni católicas. Obedecen a un fin científico y no a un plan religioso. Lo mismo pueden concurrir a ellas los ateos que los creyentes, puesto que lo que en estas escuelas se hace es enseñar; que de buena, libre y sólida enseñanza sale la buena y sólida educación.

L'escola laica de nenes fundada per Mañé tenia una escola paral·lela de nens, situada a la Rambla Ventosa i dirigida el 1888 per Víctor Ferrer, un republicà federalista i catalanista, també col·laborador de "El Vendaval".

Encara és resulta més interessant l'opinió de la mateixa Teresa Mañé que sobre la qüestió reflexa al sentit article "El laicismo no es ateo", que amb el ja habitual pseudònim de Soledad Gustavo, trobem publicat a la portada de "El Vendaval" del primer d'Abril de 1888 i del qual reproduïm els seus paràgrafs fonamentals.

La ruda y tenaz campaña que el clericalismo ha emprendido contra el laicismo nos demuestra una vez más que los que siempre fueron enemigos de la razón y de la luz continúan siéndolo, y no solamente se contentan con serlo sino que negando la evidencia, calumnian, haciendo concebir la idea del laicismo como la de una corrupción de familias. (...) todos los hombres son hermanos en naturaleza, de que todos los hombres deben recibir igual instrucción sin privilegios de castas, de que todas las escuelas deben ser neutrales en creencias religiosas y políticas, respetando la creencia filosófica del católico, del mahometano, del budista, del brahmano, del judío, etc. etc.; y siguiendo solo la senda de la ilustración y del progreso, caminando paso a paso a la perfección que tanto se anhela, estoy segura, segurísima de que el mismo clericalismo que hoy vocifera en contra del laicismo (...) estaría lejos, muy lejos de tocar las consecuencias de estar en abierta guerra de religión con la enseñanza (...) He ahí lo que hallará (el hombre) en el laicismo: ciencia, moral y justicia (...) Han presentado (los clericales) el laicismo regenerado, r como una institución destituida de toda base sólida y al profesorado, como el ateísmo más empedernido; cuando ninguna precisión tiene el profesorado laico ni de ser ateo, ni de pertenecer a otra secta; le basta tener la religión de la justicia para apreciar las doctrinas filosóficas que le presenten. (...) Y hay que comprender que la Escuela laica, es la escuela del pueblo, la única verdaderamente liberal y la única que puede convergir con los ideales del siglo. (...) la Escuela Laica existirá porque lo pide el siglo, el progreso y el indiferentismo popular.

D'aquesta época data també la seva col·laboració amb el setmanari anarquista "El Productor", on devia conèixer el reusenc Joan Montseny, amb qui uniria la seva vida sentimental, i altres pensadors llibertaris amb qui va fer amistat com ara Anselmo Lorenzo, Fernando Tarrida y del Mármol o Josep Lluas i Pujals, també de Reus com Montseny i que passà alguna temporada a Vilanova, quan les autoritats barcelonines l'havien desterrat temporalment de la capital per les seves activitats llibertaries. Una de les primeres (i certament curiosa en la seva redacció) notícies de Lluas i la seva relació amb Vilanova la trobem a "El Vendaval" publicat el dia de Nadal del 1887.

El Sr. Director de "La Tramontana" Sr. Lluas, se encuentra actualmente preso en las cárceles de Barcelona a consecuencia de una denuncia con que ha pocos días fue honrado. Inútil decir que sentimos el percance y deseamos la pronta libertad de nuestro compañero.

Donada aquesta relació és molt probable que fos Josep Lluas qui relacionés Mañé amb els cercles lliurepensadors i llibertaris de Barcelona, sense oblidar també que Teresa Mañé col·laborà a "La Tramuntana", la publicació escrita en català i dirigida per Lluàs de caire anarcocol·lectivista, lliurepensadora, profundament catalanista i anticlerical.

Teresa Mañé participà en el Segon Certamen Socialista (Barcelona 1889) on en un intent de superar la polèmica entre anarcocol·lectivisme i anarcocomunisme s'acostà a "l'anarquisme sense adjectius" de Fernando Tarrida y del Mármol, enginyer nascut a l'Habana, educat primer a Sitges i després a França i amb qui mantindria una relació ideològica i d'amistat durant molt de temps. Una iniciativa ideològica que seguiren també, entre d'altres, Anselmo Lorenzo i Joan Montseny, convertint la ja esmentada publicació d'"El Productor" en el nucli teòric d'aquesta nova tendència llibertària.

L'any 1891 es casà civilment amb el ja citat Joan Montseny i Carret, nascut a Reus i boter en la seva joventut. Encara que per alguns autors serà amb ell que Teresa Mañé inicià un període marcat per una intensa activitat literària, el cert és que, com queda dit, ja feia temps que venia publicant constantment articles a la publicació vilanovina "El Vendaval" i, probablement, també a d'altres (11). És més, després del casament trobem a Joan Montseny com a director de l'escola laica de Reus, per la qual cosa serà ell qui, si més no inicialment, seguirà les passes d'ella i no pas al revés. El casament i trasllat a Reus de la parella va significar també el final de la docència de Mañé a Vilanova.

El 1890 s'havia iniciat un període de gran activitat anarquista en tot l'Estat. Aquell any se celebrà el 1er de Maig amb gran força, sobre tot a Andalusia, on les autoritats arriben a posar una bomba en la redacció del diari anarquista de Cadis, "El Socialismo", amb la intenció de poder trobar-la en un escorcoll i justificar la repressió posterior dels anarquistes (12). El 1891, i per primer cop, anarquistes i socialistes celebren el 1 de Maig amb una vaga general; el 1892 la revolta de Jerez de la Frontera acaba amb la pena de mort de quatre anarquistes, el 1893 es produeix la resposta a aquestes morts amb l'atemptat de l'andalús Paulino Pallás contra el general Martínez Campos, qui salvarà la vida de miracle, morint un soldat i cinc persones que passejaven per l'indret, l'anarquista Pallás serà afusellat poc temps després. En venjança, el novembre del mateix any l'anarquista Santiago Salvador, amic personal de Pallás, llença dues bombes al Liceu i encara que només esclata una d'elles, moren vint-i-dos persones i queden ferides cinquanta; la posterior execució de Salvador va ser seguida per altres bombes de menor importància, més repressió i noves execucions. En aquest període sabem que Joan Montseny és arrestat diverses vegades, el 1881, 1882 i 1883, com es feia habitualment amb tots els activistes o intel·lectuals considerats enemics del règim sempre que hi havia oportunitat.

Encara que per ara no tenim constància, és més que probable que Mañé també fos repressaliada en alguna d'aquestes ocasions.

Però la més dura de les repressions governamentals encara estava per arribar, iniciada la Guerra de Cuba el 1895 i amb un nou govern encapçalat per Canovas, l'anarquisme i amb ell tots els moviments obreristes i federalistes es consideren un perill que cal eliminar sense dilació. El 1896 algú llença una altra bomba al pas del processó del Corpus pel carrer de Canvis Nous (13). La repressió governamental va ser liderada pel propi Weyler i el tinent de la Guàrdia Civil Narciso Portas, i es va perseguir tot el moviment obrer i l'esquerra catalana en general, donant lloc al Procés de Montjuïc, un consell de guerra amb més de quatre-cents detinguts; el judici es va caracteritzar per l'absoluta manca de garanties jurídiques pels acusats i per l'ús de presumptes confessions de culpabilitat arrancades mitjançant tortures. El Procés va significar vuit penes de mort, cinc executades, divuit de presó (14) i cinquanta-dues de deportació. Entre aquestes últimes les de Fernando Tarrida y del Mármol, que relatà en el llibre "Les inquisiteurs de l'Espagne" el horror viscut al castell de Montjuïc (15). També van ser desterrats Joan Montseny i Teresa Mañé. En acabar el Procés el govern de Cánovas del Castillo (16) va actuar de manera molt reprovable i va ordenar arrestar novament els presoners que havien estat absolts i van ser enviats a penals de la colònia espanyola a Àfrica de Río de Oro, l'equivalent espanyol a la tristement famosa Illa del Diable francesa.

Així doncs la Mañé fou desterrada amb el seu marit a Londres pel juny del 1897, on també s'havien refugiat altres anarquistes depurats pel Procés de Montjuïc, com ara Teresa Claramunt o el ja citat Fernando Tarrida y del Mármol, qui va encetar una intensa campanya internacional de denúncia del Procés amb el seu llibre ja citat i la seva col·laboració a la revista "Nineteen Century". Probablement d'ell partí l'idea que calia també estendre la campanya a l'Estat i va ser el matrimoni Montseny-Mañé l'encarregat d'aquesta missió. Ja el 1898 i de manera il·legal creuen la frontera i s'estableixen a Madrid, on funden "La Revista Blanca", dirigida per Mañé en la primera època (1898-1905) (17) i on col·laborarà des de Londres Tarrida y del Mármol. Joan Montseny fundarà també el "Suplemento a la Revista Blanca" (1899-1902) més endavant reconvertit en la revista "Tierra y Libertad" (1903-1904) amb l'ajut econòmic de Ferrer i Guàrdia (18) i on publicarà també Teresa Mañé. Gràcies a aquella activitat la vilanovina assoliria un gran prestigi intel·lectual entre l'anarquisme internacional, esdevenint una figura rellevant de l'anarquisme i del feminisme anarquista.

Cal ressenyar la proximitat ideològica que Teresa Mañé té amb Teresa Claramunt, col·laboradora de la revista i una destacada i veterana militant anarquista i feminista que havia denunciat sovint el manteniment d'una doble jornada laboral, a la fàbrica i a casa, per part de la dona obrera, a qui va definir com "l'esclava de l'esclau". A banda del debat intel·lectual, en els seus treballs Teresa Mañé insistia especialment en l'alliberament de la condició social de les dones i la seva educació ja des de ben antic, com podem observar en aquest fragment de l'article aparegut el 27 de maig de 1888 a "El Vendaval":

Y que no es más afortunada en cuanto a inteligencia la aristocrática dama que la mujer obrera, no; a todas les faltan aquellos conocimientos que pudieran esperarse de la vivacidad de la mujer española y a cada cual, en su clase, se nota el vacío que dejó en sus cerebros la educación mal entendida que recibieron.

La publicació de "La Revista Blanca" però, també serà sovint font d'enfrontaments amb destacats teòrics anarquistes, com ara Ricardo Mella, Josep Prat o Leopold Bonafulla, també col·laboradors en la Revista Blanca i que acusaven la família Montseny d'excessiu protagonisme. Aquest fet i altres problemes legals i de finançament provocaran la cessió de "Tierra y Libertad" en 1904 i la desaparició de "La Revista Blanca" l'any següent. La publicació de la revista havia significat un decisiu acostament teòric al socialisme llibertari des de diversos prismes i una eina de debat de l'anarquisme en ambients intel·lectuals, més que no pas en el món obrer, la qual cosa distancià la família Montseny-Mañé de la militància anarquista de base però els donà un cert caire de lideratge moral en les discussions ideològiques del moviment.

Fruit del seu matrimoni amb l'anarquista Joan Montseny nasqué Frederica Montseny i Mañé (Madrid 1905) (19), que fou educada fonamentalment i de forma eclèctica per Teresa, que li va fer de mestre i esdevingué una influència intel·lectual molt important, com la pròpia Frederica reconeixia. Després d'abandonar Madrid, s'instal·là amb la seva família a Cerdanyola, establint-se sorprenentment com a grangers. A partir d'aquest moment l'activitat pública de Teresa Mañé/Soledad Gustavo sembla disminuir, dedicant-se més a la família i a l'educació de la seva filla, si bé és cert que, si més no per ara, ens manquen documents per tal de saber del ben cert com van transcórrer aquells anys de la vida de la Mañé i el seu posicionament personal davant d'esdeveniments tant transcendents com la Setmana Tràgica i posterior execució de l'amic i protector econòmic Ferrer i Guàrdia (20), la fundació de la CNT el 1910 (21), la Gran Guerra europea (22), de la dictadura de Primo de Rivera, de la proclamació de la II República, dels fets de Casas Viejas, de l'activisme anarquista de la seva filla, del cop d'estat dels generals africanistes i sobre tot de l'actitud "política" de Frederica en acceptar el ministeri de sanitat, malgrat l'ortodòxia anarquista de la família i, molt especialment el seu propi (23). Sembla com si hagués deixat voluntàriament tot el protagonisme públic en mans de Joan i Frederica Montseny, però sortosament tenim prou referències al seu compromís ideològic en l'obra publicada per Mañé en aquell temps.

Quan marit i filla iniciaren novament, ara a Barcelona, la publicació de "La Revista Blanca" (1925-36), Teresa Mañé recuperarà la seva tasca d'autora d'articles de pensament i divulgació de l'ideari llibertari, centrant les seves col·laboracions en la història del moviment anarquista i sindicalista a l'Estat (en especial hi publicà una secció regular denominada Efemérides del Pueblo). D'aquesta època data la seva relació amb l'historiador de l'anarquisme Max Nettlau, col·laborador de la Revista Blanca en aquesta segona etapa i amb qui la família mantingué una interessant relació epistolar i d'amistat, posicionant-se

Nettlau al costat dels Montseny-Mañé en la disputa que aquests mantenien amb dirigents de la CNT (24). En aquell moment la família al complet defensava un anarquisme pur o filosòfic, força crític amb el sindicalisme de la CNT i, des de 1930, proper a la FAI però sense identificar-se de manera absoluta. D'aquesta clara tendència és el treball de Teresa "El sindicalismo y la anarquía" publicat el 1933 i on trobem la indubtable posició familiar.

(...) los sindicatos, como organismos de lucha, no están formados para servir de base a ninguna sociedad nueva. No son más que un poder levantado contra otro poder, y su organización responde a la organización burguesa y no a la conveniencia de una sociedad mejor.

I encara insisteix en el mateix text, més endavant, que les posicions anarcosindicalistes (i per tant les de la mateixa CNT) són a prop d'un perill real de caure en l'autoritarisme.

El sindicalismo doctrinal, tal como lo presentan sus panegeristas, que no lo olviden los obreros que han ido a él creyendo que iban a una sociedad mejor, a la sociedad anarquista; el sindicalismo sería, de prevalecer, lo que es el bolcheviquismo en política, la dictadura económica del proletariado, y las personas liberales hemos de ir contra toda clase de dictaduras.

Entre d'altres articles i obres ja destacades anteriorment, la pensadora vilanovina és autora de "La sociedad futura" (1899, amb edicions posteriors) i la ja esmentada "El sindicalismo y la anarquía" i "Política y sociología" (totes dues del 1933). Entre les seves traduccions destaquen "El infierno del soldado" de J. De la Hire, per encàrrec de l'Escola Moderna i "El porvenir de los Sindicatos Obreros" de Sorel, on escriu un pròleg ple de detalls sobre el seu propi posicionament ideològic ja madur, però que no ha canviat en cap moment de la seva vida (25), un posicionament manifestament contrari a qualsevol militància partidista i tota acció política institucional:

Los intelectuales y los políticos nada han de hacer en las sociedades obreras, porque esas sociedades tienen por objeto mejorar la condición de los trabajadores en general y no la de los que forman en un partido particular, y porque los trabajadores están lo suficientemente capacitados para dirigirse y administrarse en sus uniones y federaciones de oficio. Es más; nosotros aceptaríamos, y aceptaría sin duda alguna Mr. Sorel, el que los intelectuales apoyaran a los trabajadores, siempre que el apoyo fuera desinteresado; pero desde el momento que no hay intelectual que no reclame en pago de ese apoyo un puesto en el Municipio o en las Cortes, el apoyo resulta un chantaje y una perturbación, porque el intelectual, para poderse cobrar los servicios que presta a las sociedades obreras, procurará que estas intervengan en la lucha política eligiendo concejales y diputados y dividiendo por consiguiente a los trabajadores.

També a l'esmentat pròleg insisteix en la nociva influència del socialisme en la classe obrera, una idea típica que trobem en l'anarquisme en tot moment (26) i que Teresa Mañé/Soledad Gustavo defensa sense ambigüitats:

(...) todos los jefes socialistas pertenecen a la clase burguesa, unos por ser médicos, otros por ser abogados, algunos por ser periodistas y no pocos por haber dejado de ser obreros detrás de la emancipación de los trabajadores, alcanzada sin más esfuerzo que el de los trabajadores mismos.

Però no nega la possibilitat democràtica que l'obrer pugui tenir els seus representats polítics, fins i tot dóna una solució de com seria acceptable la qüestió, però posant en dubte que la representació política desinteressada pugui ser acceptada pels líders polítics.

(...) mientras el obrero, como tal obrero, se dedique a elegir concejales y diputados no se emancipará de los ambiciosos que con hueca oratoria le desvían del camino de su emancipación y no se verá libre de parásitos que lo debilitarán y entorpecerán su marcha.

La limpieza de tales parásitos es fácil. Ni siquiera es necesario dejar la política; basta con decir: no podrá ser concejal ni diputado obrero el trabajador que no trabaje en un oficio manual, y aquellos que por ser elegidos diputados o concejales dejen de trabajar, dejarán de ser representantes de los obreros.

El remedio es infalible. Entonces se vería hasta dónde llega la abnegación y el desinterés del intelectualismo que se ha metido en los sindicatos obreros, y entonces también las sociedades de resistencia dejarían de hacer política, porque ningún charlatán las induciría a ello.

Abans de concloure es fa necessari destacar que el primer que sobta de Teresa Mañé és la seva maduresa ideològica només amb 22 anys. Com s'ha dit, en 1888 la trobem escrivint per "El Vendaval" i fent de mestra laica a Vilanova, tot manifestant idees prou fermes per algú de la seva edat i que a més devia patir les dificultats socials que implicava en aquell temps ser dona i ser lliurepensadora. En aquest sentit és molt interessant reflexar dues idees extretes d'un article de la jove Teresa Mañé/Soledad Gustavo de 1.888 (27):

"No pertenezco a ninguna escuela determinada, no sigo ninguna personalidad;"

(...) las tempestades y luchas de la vida deben recibirse todas con calma, sosiego y resignación, sin que llegue a dominar en nuestros corazones la pasión"

Dues idees que donen clara mostra del nivell de maduresa intel·lectual assolit per una noia de 22 anys en un temps d'una alta conflictivitat social i d'alt seguiment del lideratge. Aquesta és la segona qüestió a destacar en Teresa Mañé, la capacitat de mantenir una coherència individual davant un món farcit d'una cultura seguidista i poc donada a permetre la disseni, com era aquella societat del XIX. Ella mateix ens fa saber com ha arribar a madurar ideològicament en l'article de "El Vendaval" nº 12 de 18 de Febrer, indicant-nos quan i com es produí la seva conscienciació:

"Pues bien, pasó también esta edad (la pubertad, com ella mateix ens ha indicat en un altre fragment de l'article), esta época embriagadora, feliz, risueña, entrando la reflexión, el convencimiento de que la mujer no sólo viene al mundo

a ser feliz, sinó que también está obligada a completar algo que falta al hombre para empujarlo a la civilización, al progreso y a la emancipación" (...) La juventud de la mujer no consiste solo en pensar eclipsar, ora con las gracias naturales, ora con el lujo deslumbrador de sus vestidos, a la sociedad que frecuenta, no; más altos son sus destinos, tanto como mujer hija, esposa y madre; como, en su calidad de ciudadana emancipada".

També queda clar per Teresa Mañé que l'obstacle al progrés social i individual es troba en la manca de reflexió personal, de idees pròpies, al cap i a la fi de "lliure-pensament", i considera l'església catòlica com el principal culpable d'aquesta situació i l'enemic que cal combatre, tal com podem observar en les reflexions de l'autora vilanovina que componen un llarg article datat el 4 de març de 1.888 i publicat en el núm. 14 de "El Vendaval". Ho expressa en un parell de fragments que reproduïm a continuació, d'una manera contundent que no deixa lloc a dubtes:

"(...) Preciso es que el hombre no piense, para sustraerse á esta clase de meditaciones. Preciso es que el hombre desconozca los mundos del sentimiento, para aceptar las aberraciones del catolicismo."

" (...) Solo busco y ansío, la libertad de mi amado pueblo natal, la extirpación de esa ponzoñosa cangrena que absorbe las facultades de mis compatriotas, ese animal inmundo que se arrastra por nuestra sociedad, infestándola con su mefítico aliento y envenenándola con su maldiciente baba."

Un paràgraf aquest darrer que manifesta molt clarament el concepte que tenia Mañé de l'església catòlica en general, i molt especialment del clergat vilanoví (28), un sentiment comú de bona part de l'obrerisme anarquista des dels seus orígens. De totes maneres, i com queda clar a la nota vint-i-vuit d'aquest treball, aquest sentiment de menyspreu era mutu.

A manera de conclusió podríem convenir que la vida de Teresa Mañé va ser una lluita constant per "desenvolupar" en l'home i, molt especialment, en la dona, la capacitat de pensar lliure i reflexivament. Una capacitat que faria l'ésser humà lliure i el permetria construir una societat més justa i igualitària. Així per exemple, a la seva obra "Política y Sociología", escriu un paràgraf molt literari que resumeix perfectament aquesta idea:

"En todo obrero rebelde contra las injusticias sociales, hay un pensador; en todo pensador que repudie las actuales condiciones humanas, hay un obrero que construye mundos mejores".

Teresa Mañé va caure malalta en plena Guerra Civil, deixant de banda la seva activitat intel·lectual gairebé de manera completa i rebent la constant assistència mèdica que requeria la seva precària salut. El 1939, després de la victòria franquista, creuà la frontera cap a l'exili al costat de la seva filla i pocs dies després moria a Perpinyà a l'edat de setanta-quatre anys.

NOTES

(1) Conegut també amb el pseudònim de Federico Urales.

(2) Pel que fa a l'activitat pública de Teresa Mañé no disposem d'estudis que permetin considerar quin era el seu abast i importància.

(3) Aquest treball vol ser una introducció a l'obra i pensament de Teresa Mañé, però el seu legat intel·lectual és tan ric i extens que només una investigació perllongada i profunda donaria resultats plenament satisfactoris. Cal tenir en compte, però, dos fets: Mañé comença la seva militància ideològica quan encara no coneix Joan Montseny, i publica, si més no, des del 22 anys. Per altra banda el seu nivell cultural és molt superior al d'ell, amb un coneixement de la filosofia i de la història de la filosofia molt destacat, com s'observa en algú dels seus articles (per exemple a "El Vendaval n° 16, de 18 de març de 1.888).

(4) Cal destacar aquí una notable excepció, l'article de Renée Lamberet "Soledad Gustavo, sa place dans la pensée anarchiste espagnole" Convivium, Universitat de Barcelona n° 44-45, 1975. pàgines 19-34.

(5) Cal esmentar aquí que malgrat la major edat de Macià i que la seva carrera militar el portà lluny de Vilanova, tots dos personatges van coincidir en el temps i que probablement es van conèixer, ja que en aquells temps de finals del XIX tots dos freqüentaven els mateixos ambients lliurepensadors i federalistes.

(6) Posem el nom de l'establiment tal com l'escriu Pere Grabiell en l'article de l'Enciclopèdia ja esmentat, però en la nostra investigació, hores d'ara, només hem trobat a la Vilanova de l'època un establiment amb nom semblant: "Café del Jardín".

(7) El Vendaval núm. 14, 4 de Març de 1.888.

(8) Creiem que paga la pena destacar que a la revista "El Vendaval" núm. 13 del 25 de febrer de 1888, el redactor ens fa saber en una nota pública: "Seguramente el domingo de ramos se celebrará en el local del Centro Democrático Federalista el examen público de las alumnas de la escuela laica de niñas con que cuenta esta población, a cargo de nuestra digna e instruida compatriota Srta. Teresa Mañé.

(9) pàg. 2. El Vendaval núm. 12, 18 de febrer de 1.888.

(10) El text original diu "antes" però la lògica ens fa pensar que es tracte d'una errata d'impremta i que "están" havia de ser el mot que es volia utilitzar.

(11) Com també hem dit, és probable que Llunas introduís Mañé en els ambients llibertaris de Barcelona, fent-la publicar primer a "La Tramuntana" i després portant-la a publicar a "El Productor", on probablement coneixeria al seu futur marit, bé en la redacció, bé en l'assistència al II Certamen Socialista.

(12) Conegut és també l'invent policial d'una suposada associació anarquista violenta anomenada "La Mano Negra" a qui s'atribuien aldarulls, atemptats i el que convingués sempre que calia justificar la repressió exercida pel govern o, en ocasions, directament pels cacics.

(13) Alguna font cita l'atemptat al carrer de Banys Nous. Cal indicar aquí que la processó era encapçalada pel bisbe de la ciutat i el nou capità general Valeriano Weyler y Nicolau, però la bomba, llençada des d'un pis alt, va menysprear tan insignes personalitats i va caure entre la multitud. Les víctimes, onze morts i quaranta ferits, van ser de les classes més desfavorides, per això sempre s'ha especulat que l'atemptat havia estat obra de la Brigada Social (una organització parapolicial creada pel govern) per justificar la repressió posterior. Mai no es va trobar el presumpte terrorista, però sí s'exercí una forta repressió governamental a continuació. Alguns autors com ara el ja citat Murray Bookchin donen com a segura la implicació de la Brigada Social.

(14) Vint, en algunes fonts.

(15) Les tortures van significar la mort de molts presoners abans d'iniciar-se el procés. Segons l'obra de Tarrida eren obligats a caminar sense parar dies sencers, alguns van ser penjats en les portes de les cel·les durant hores mentre retorçaven els seus genitals amb cordes. Els produïen cremades, els arrencaven les ungles dels peus i de les mans i els fuetejaven.

(16) El 8 d'agost de 1897, un jove anarquista italià, Michele Angiolillo, impressionat pels sucesos de Montjuïc, assassinava Cànovas d'un tret mentre aquell prenia les aigües al balneari de Santa Águeda, al País Basc. Angiolillo seria executat al garrot vil. Però curiosament un altre anarquista anomenat Sempau, que havia perpetrat un atemptat frustrat contra el tinent Portas, fou deixat en llibertat; encara que aquest atemptat havia ocorregut només un mes després del de Cànovas, la commoció pel que havia passat a Montjuïc era tant profunda que cap jutge va voler condemnar Sempau.

(17) En aquesta època Teresa mantindrà unes relacions prou enriquidores en relacionar-se amb intel·lectuals de la talla de Unamuno, Leopoldo Alas, Azcárate, Benavente, Giner de los Ríos, Manuel Cossío, Ortega i Gasset, José Nákens, Teresa Claramunt, Pere Coromines, Jaume Brossa, el ja esmentat Tarrida y del Mármol, Anselmo Lorenzo..., que col·laboraran amb la revista encara que no tots estiguessin en l'òrbita llibertària. Alguns autors han considerat que la direcció de Teresa Mañé era només nominal i que el seu marit era l'autèntic director a l'ombra, però el nivell inferior de la segona època de la Revista Blanca (1923-36), impulsada ara sí per Joan Montseny/Federico Urales, així com el nivell de l'obra escrita per cada un, ens inclinen a pensar el contrari.

(18) Com reconeix Frederica Montseny a "¿Qué es el Anarquismo?", La Gaya Ciencia, Barcelona, 1976. pàgines 28 i 31. Diu també que gràcies a l'ajut la publicació va passar de setmanal a diària.

(19) No parlarem aquí de la importància històrica de qui arribaria a ser important dirigent de l'anarquisme ibèric i ministre de sanitat del govern Largo Caballero, ja que no és aquest l'objectiu perseguit en aquest treball. No obstant és fa necessari assenyalar la transcendent influència que Mañé va tenir sobre l'educació i el pensament de la seva filla.

(20) Cal recordar l'ajut econòmic donat a "Tierra y Libertad" per Ferrer i Guàrdia i els treballs literaris i traduccions que la família Montseny-Mañé va fer per l'Escola Moderna. També convé tenir en compte la destacada defensa que Joan Montseny havia fet de Ferrer arran l'atemptat de Mateu Morral contra Alfons XIII.

(21) Sabem que la família Montseny-Mañé va ser molt reticent i escèptica davant la CNT, iniciat-se una discòrdia dialèctica que havia de durar fins a la Guerra Civil. Cal recordar que la CNT es va constituir en un congrés, posposat per la Setmana Tràgica, la tardor de 1910. La UGT hi va assistir, però es va retirar davant de la majoria anarcosindicalista. La nova organització va anomenar-se Confederació Nacional del Treball i va adoptar com a portaveu el setmanari 'Solidaritat Obrera'. A més de Catalunya, la CNT va arrelar bé a Andalusia i al País Valencià, mentre Madrid, Astúries i Biscaia van ser aviat places fortes ugetistes. El setembre de 1911, la CNT va assajar una vaga revolucionària contra la guerra del Marroc que, en fracassar i amb l'excusa dels fets de Cullera, va permetre al govern Canalejas il·legalitzar durant tres anys el nou sindicat. Per la família Montseny-Mañé tot allò ajudava poc l'ideal anarquista.

(22) Aquí sabem, per exemple, que Joan Montseny va mantenir un posicionament aliadofil que fou força criticat pels anarcosindicalistes.

(23) En referència a això veure més avall els fragments del pròleg que va escriure Mañé per "El porvenir de los Sindicatos Obreros" de Sorel.

(24) Com bé queda palès a l'article de Teresa Abelló i Enric Olivé "El conflicto entre la CNT y la Familia Urales-Montseny, en 1928. La Lucha por el mantenimiento del anarquismo puro." Estudios de Historia Social, nº 32-33, Madrid, 1985.

(25) A l'esmentat pròleg diu també: Y siendo este nuestro criterio, sustentado en periódicos y revistas, y al que hemos dedicado parte no escasa de nuestra vida (...) deixant molt clar que el seu discurs es manté estable al llarg dels anys.

(26) És interessant citar aquí un dels posicionaments ideològics més plecars i importants sobre aquesta qüestió, els articles del ja esmentat Lluнас agrupats sota el nom de "Los socialistas españoles".

(27) Publicat a "El Vendaval" núm. 16, 18 de Març de 1888.

(28) Pot semblar aquest concepte anticlerical de Teresa Mañé una mica pujat de to si ho comparem a altres afirmacions de l'autora, generalment de prosa serena i mesurada. Però la lluita dialèctica entre lliurepensadors i clericals era en aquella època molt radicalitzada i de verb exaltat en extrem. Creiem oportú per il·lustrar aquest fet reproduir fragments d'un text publicat al setmanari vilanoví de caire clerical "La Defensa", el 16 de gener de 1897, en les pàgines numerades com 19 i 22.

(...) el socialismo es no ya un simple error, sino una monstruosidad: el socialismo teórico consistiría en trabajar concienzudamente, poniendo en común los productos del trabajo que el Estado se encargaría de distribuir a todos los individuos que constituyen la nación.

Hay gentes que predicán esto: son unos bribones y generalmente, son judíos. Si por excepción hay gentes que creen que esto pueda suceder, o son víctimas de los primeros o son unos imbéciles.

(...) El socialismo conduce al desquiciamiento social, y cuando los pueblos se despedazan, los judíos se reparten sus despojos: jamás se enriquecerán de otro modo.

(los judíos son) esos nómadas por excelencia condenados a no tener patria, en justo castigo por sus iniquidades.